

De invloed van grote buitenlandse ondernemingen in de Nederlandse economie

Bert Diederer¹

In dit artikel wordt de Nederlandse economie niet in haar geheel beschouwd, maar wordt in het bijzonder de sector niet-financiële bedrijven (delfstofwinning, industrie, bouw, vervoer, handel en zakelijke dienstverlening) onder de loep genomen. Speciale aandacht is besteed aan de rol van grote ondernemingen (topondernemingen) en hun invloed in de industrie. Een onderneming is een toponderneming indien het balanstotaal op jaarbasis tenminste 25 miljoen gulden bedraagt. Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van statistische data van het jaar 1997.

De invloed van topondernemingen in de sector niet-financiële bedrijven is aanzienlijk. Met name bij R&D-uitgaven is sprake van een forse dominantie (77%). De export van Nederland komt voor 63% voor rekening van topondernemingen. Ook voor de meeste andere economische indicatoren (zoals omzet en arbeidskosten) is het aandeel van de topondernemingen hoger dan 50%. Het aandeel van de topondernemingen in de werkgelegenheid is minder is dan 50%. De gemiddelde personeelskosten zijn bij topondernemingen 30% hoger dan bij niet-topondernemingen. Bij topondernemingen met een buitenlandse moeder zijn de gemiddelde personeelskosten zelfs 43% hoger.

De dominante invloed van de topondernemingen is te meer opvallend daar de economische activiteiten van deze ca 2600 ondernemingen worden uitgevoerd door "slechts" 11,4 duizend (=2,4% van alle) bedrijfseenheden.

Bij topondernemingen met een buitenlandse moeder wordt 43% van de omzet uit de export gehaald en bepaalt de import voor 57% de inkoopwaarde van de omzet. Bij de overige ondernemingen is dat (veel) minder het geval. De intra-EU-export bij buitenlandse topondernemingen maakt zelfs 84% van hun totale export uit. De topondernemingen met een buitenlandse moeder blijken relatief veel 'via hun eigen winkel' te handelen, dat wil zeggen dat de in-company-export (voor 49%) en de in-company-import (voor 60%) een groter deel uitmaken van de export, resp. import dan bij de "Nederlandse" topondernemingen. Binnen de topondernemingen is het aandeel van ondernemingen met een buitenlandse moeder ongeveer één kwart, met USA als absolute koploper. Bijna 250 ondernemingen hebben een Amerikaanse moeder (= bijna 10% van het aantal topondernemingen). De dominerende rol van USA-ondernemingen komt vooral tot uiting in de import vanuit niet-EU-landen en de export in het algemeen. Een gevolg daarvan is dat de USA-ondernemingen relatief weinig mensen in dienst/aan het werk hebben (in vergelijking met andere topondernemingen).

Binnen een toponderneming worden soms zeer verschillende economische activiteiten uitgevoerd. Meestal zijn dochterbedrijven binnen een onderneming verantwoordelijk voor één economische activiteit. Het CBS onderscheidt daartoe branches. Het blijkt dat sommige branches bijna voor 100 procent door topondernemingen worden gedomineerd, zoals: verwerking van tabak, aardolie-/steenkool-verwerkende industrie, vervaardiging van audio/video-/telecommunicatie-apparatuur, vervoer door de lucht, productie en distributie van electriciteit/aard-gas/-stoom/water, vervaardiging van chemische producten vervaardiging van metalen (primair) en vervaardiging van kantoorcomputers/computers.

Aan de andere kant zijn er ook branches, waarin de topondernemingen juist een relatief klein aandeel (meestal niet hoger dan ca 30%) hebben in de onderscheiden economische indicatoren. Dat geldt vooral voor vervaardiging kleding, vervaardiging leer-/lederwaren, houtindustrie/vervaardiging van artikelen van hout en (in iets mindere mate) vervaardiging van meubels en horeca.

Buitenlandse ondernemingen in de Nederlandse economie

De belangen van multinationals in de wereldeconomie zijn in de afgelopen decennia sterk toegenomen. Multinationals bewegen zich redelijk gemakkelijk en autonoom binnen de steeds mondialere economische markten. De invloed van de regeringen van de betrokken soevereine staten wordt steeds geringer. Het is dan ook van groot belang dat voortdurend onderzoek wordt gedaan naar de invloed van multinationals. In internationaal verband (EU, OECD) levert het CBS jaarlijks een bijdrage in de Foreign Affiliate Trade Statistics (FATS). In dit artikel wordt ingegaan op het belang van buitenlandse ondernemingen in de Nederlandse economie (inward FATS), met bijzondere aandacht voor hun invloed in de sector industrie.

Ondernemingen als clusters van (dochter) bedrijven

In de FATS-onderzoeken spelen de grote ondernemingen een belangrijke rol. Veel grote ondernemingen bestaan uit een cluster van meerdere bedrijven (juridische eenheden). Vaak is er sprake van een moedermaatschappij, die door het bezit van aandelen, een overwegende zeggenschap heeft in het financiële beleid van haar dochtermaatschappijen. Een goed inzicht in de ondernemingsstructuur (de onderlinge relaties tussen dochterbedrijven) is van groot belang. Belangrijke elementen zijn de binnen de onderneming opererende juridisch onafhankelijke bedrijven (BV's en dergelijke).

Naast de hiërarchische lijnen tussen deze juridische eenheden is ook bekend hoe de relatie is met (eventuele buitenlandse) dochter-/moedermaatschappijen, zoals nationaliteit (=land van vestiging) van de moedermaatschappij en participatie in aandelen. In dit artikel wordt ten behoeve van de relatie buitenlandse moeder – bin-

nenlandse dochter uitgegaan van een zeggenschap van meer van 50%. Indien er tenminste nog één Nederlandse moederbedrijf is (met meer dan 50% zeggenschap) wordt de onderneming als Nederlandse beschouwd.

Ondernemingen met een buitenlandse moeder

Als er sprake is van een buitenlandse moeder dan zijn er twee mogelijkheden om de nationaliteit daarvan vast te stellen. De eerste buitenlandse moeder met een Nederlandse dochter wordt aangeduid als first-shot-enterprise (FSE). Het komt regelmatig voor dat deze buitenlandse moeder weer een dochter is van een andere moeder (etc.). Het einde van de hiërarchische keten is het moederbedrijf, dat op geen enkele manier nog ergens een moeder heeft. Deze "ultieme" moeder wordt aangeduid als ultimate beneficial owner (UBO). De nationaliteit van de UBO kan afwijken van die van de FSO. In dit artikel is uitgegaan van het UBO-concept.

Bedrijfseenheden

Om een goed inzicht te krijgen in de invloed van buitenlandse ondernemingen in de Nederlandse economie is het van belang om na te gaan in welke economische branches zij actief zijn. Veel grote ondernemingen houden zich niet bezig met één economische activiteit. Door uitbreidingen, fusies en overnames is er vaak sprake van een veelheid aan economische activiteiten. Binnen een onderneming worden verschillende economische activiteiten (meestal) uitgevoerd door verschillende dochterbedrijven, die zich daarin hebben gespecialiseerd. Ten behoeve van het meten van afzonderlijke economische activiteiten is door het CBS de bedrijfseenheid geïntroduceerd. De bedrijfseenheid is qua organisatie, adres, bedrijfsdoel etc. vaak dezelfde als een juridische eenheid. Bij complexe(re) ondernemingsstructuren komt het ook vaak voor dat meerdere juridische eenheden qua economische activiteit als één geheel worden gezien. Het omgekeerde (één juridische eenheid die meerdere bedrijfseenheden beheert) komt ook voor, maar is veel zeldzamer. De economische activiteit van elke bedrijfseenheid komt tot uiting in de classificatie volgens de richtlijnen van de Standaard Bedrijfs Indeling (SBI). In dit artikel is gebruik gemaakt van de hoofdstukindeling van de SBI (branches getypeerd door een 2-cijferige SBI-code).

Onderneming als optelsom van bedrijfseenheden

De resultaten van de tot één onderneming behorende bedrijfseenheden schetsen na optelling en consolidatie een beeld van het economisch resultaat van de onderneming. Bij een multinationale onderneming wordt daar mee bedoeld: het resultaat van het Nederlandse deel van de onderneming.

Bronnen

De data die gebruikt zijn betreffen jaartotalen van 1997. Zij zijn afkomstig van de productiestatistieken, de investeringsstatistieken en de statistieken van de internationale handel.

Tabel 1. Invloed van de topondernemingen (al of niet met een buitenlandse moeder) in de Nederlandse economie (niet-financiële sector).

	Niet-topondernemingen	Topondernemingen		Totaal	Topondernemingen			Topondernemingen met buitenlandse moeder
		NL-moeder	niet-NL-moeder		NL-moeder	niet-NL-moeder		
	<i>mln gld</i>				<i>% horizontaal (totaal=100)</i>			¹⁾
Omzet	680.569	586.491	293.139	1.560.199	56	38	19	33
Export	158.056	143.151	124.829	426.036	63	34	29	47
Import	170.436	99.360	110.470	380.266	55	26	29	53
Arbeidskosten	108.769	92.067	33.237	234.072	54	39	14	27
Bedrijfsresultaat	95.240	61.219	26.193	182.653	48	34	14	30
Toegevoegde waarde factorkosten	195.170	142.664	54.982	392.816	50	36	14	28
R&D-uitgaven	1.352	2.918	1.661	5.931	77	49	28	36
Investerings materiële vaste activa	31.967	32.321	8.249	72.537	56	45	11	20
	<i>aantallen</i>				<i>% horizontaal (totaal=100)</i>			²⁾
Werkzame personen (VTE)	2.066.001	1.092.272	350.586	3.508.859	41	31	10	24
Aantal bedrijfseenheden	473.098	8.510	2.876	484.484	2,4	1,8	0,6	25
Aantal topondernemingen	n.v.t.	1636	963	2599	n.v.t.	63	37	n.v.t.

1) Procentueel aandeel van (volledig) Nederlandse ondernemingen binnen de topondernemingen.

Tabel 2. Arbeidskosten bij (top)ondernemingen al of niet met een buitenlandse moeder.

		Niet- Toponder- nemingen	Topondernemingen			Alle onder- nemingen
			NL - moeder	Niet NL - moeder	Totaal	
Arbeidskosten ¹⁾	<i>mln gld</i>	108.769	92.067	33.237	125.304	234.072
Werkzame personen	<i>aantal VTE</i>	2.066.001	1.092.272	350.586	1.442.858	3.508.859
Gemiddelde kosten	<i>gld/jr</i>	52.647	84.289	94.804	86.844	66.709
		100%	160%	180%	165%	

1) Arbeidskosten= personeelskosten plus kosten van ingeleend personeel minus ontvangsten van uitgeleend personeel (heeft betrekking op werkbare personen).

Tabel 3. Ondernemingen naar land van vestiging van de buitenlandse moeder.

	Ondernemingen	Bedrijfs- eenheden	Toegevoegde waarde (factorkosten)	
			<i>mln gld</i>	%
	<i>aantal</i>			
Totaal generaal	.	484.484	392.816,1	100
Totaal niet-topondernemingen	.	473.098	195.169,6	49,7
Totaal topondernemingen	2.599	11.386	197.646,4	50,3 100
W.v.:				
- topondernemingen met Nederlandse moeder	1.636	8.510	142.663,9	72,2
- topondernemingen met buitenlandse moeder	963	2.876	54.982,5	38,5
w.v.:				
- USA	248	575	21.484,0	15,1
- Nederlandse Antillen	47	217	1.944,6	1,4
- EU (UK,DE,FR,BE,LU)	419	1430	20565,9	14,4
- Japan	70	125	2.455,2	1,7
- Overig EU (ZW,FI,DK,IT,IE)	94	296	4.099,4	2,9
- Zwitserland	54	162	3.097,3	2,2
- Overige landen ¹⁾	31	71	1.336,2	0,9

1) Per land maximaal 6 ondernemingen (w.o. Israël Bermuda's, Canada, Noorwegen en Australië).

Tabel 4. Invloed van topondernemingen met een buitenlandse moeder in de Nederlandse economie (niet-financiële sector), en aandeel daarin naar land van vestiging van de moeder.

	Totaal	w.v.:						
		Duitsland	Frankrijk	Verenigd Koninkrijk	Overig EU	USA	Rest van de wereld	
	% ¹⁾	<i>mln gld</i>	% horizontaal					
Omzet	19	293.139	11	7	10	12	40	19
Export	29	124.829	7	3	10	14	45	20
Import	29	110.470	11	6	8	12	43	20
Arbeidskosten	14	28.789	12	9	16	14	31	18
Bedrijfsresultaat	14	26.193	10	7	12	10	48	14
Toegevoegde waarde factorkosten	14	54.982	11	8	14	12	39	16
R&D-uitgaven	28	1.661	9	13	11	18	40	10
Investerings in materiële vaste activa	11	8.249	12	7	13	16	34	18
	% ¹⁾	<i>aantal</i>	% horizontaal					
Aantal werkbare personen (VTE)	10	350.586	13	9	17	16	27	18
Aantal bedrijfseenheden	1	2.876	13	7	20	20	20	20

1) Ten opzichte van de totalen van alle ondernemingen (niet-top en top).

Tabel 5. Aantal (dominante) toponderningen ¹⁾ met economische activiteiten naar SBI.

SBI	Omschrijving SBI	Aantal toponderningen	
		w.v. dominant	
15	Vervaardiging van voedingsmiddelen en dranken	198	0
16	Verwerking van tabak	11	1
17	Vervaardiging van textiel	43	0
18	Vervaardiging van kleding; bereiden en verven van bont	14	3
19	Vervaardiging van leer en lederwaren (geen kleding)	3	2
20	Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout, kurk, riet en vlechtwerk	37	0
21	Vervaardiging van papier, karton en papier- en kartonwaren	55	0
22	Uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen media	90	0
23	Aardolie- en steenkoolverwerkende industrie; bewerking van splijt- en kweekstoffen	11	1
24	Vervaardiging van chemische producten	163	0
25	Vervaardiging van producten van rubber en kunststof	114	0
26	Vervaardiging van glas, aardewerk, cement-, kalk- en gipsproducten	96	0
27	Vervaardiging van metalen in primaire vorm	37	1
28	Vervaardiging van producten van metaal (geen machines en transportmiddelen)	173	0
29	Vervaardiging van machines en apparaten	189	0
30	Vervaardiging van kantoormachines en computers	12	2
31	Vervaardiging van overige elektrische machines, apparaten en benodigdheden	43	1
32	Vervaardiging van audio-, video- en telecommunicatieapparaten en -benodigdheden	12	2
33	Vervaardiging van medische apparaten en instrumenten, orthopedische artikelen e.d., precisie- en optische instrumenten en uurwerken	50	0
34	Vervaardiging van auto's, aanhangwagens en opleggers	45	1
35	Vervaardiging van transportmiddelen (geen auto's, aanhangwagens en opleggers)	45	1
36	Vervaardiging van meubels; vervaardiging van overige goederen n.e.g.	49	0
37	Voorbereiding tot recycling	28	0

1) Een onderneming is dominant binnen de groep toponderningen indien zij verantwoordelijk is voor tenminste 30% van de waarde van een van economische indicatoren genoemd in tabel 4. De invloed van toponderningen ten opzichte van het totaal is weergegeven in tabel 6.

Tabel 6. Invloed van toponderningen in de Nederlandse economie naar industriële activiteiten de SBI.

SBI ¹⁾	Omzet	Export	Import	Personeelskosten	Bedrijfsresultaat	Toegevoegde waarde (factorkosten)	R&D-uitgaven	Investeringsmat. activa	Aantal werkzame personen	Aantal bedrijfseenheden
15	82	85	74	74	81	77	91	73	61	6
16	99	100	99	99	100	100	100	99	98	48
17	62	82	74	57	59	58	59	51	47	5
18	26	26	24	25	12	21	53	24	14	1
19	19	34	17	19	19	19	58	17	12	1
20	28	28	16	27	27	27	26	29	23	2
21	84	90	85	83	83	83	87	82	78	24
22	56	41	43	56	61	58	77	44	46	3
23	100	100	99	98	100	99	100	100	96	33
24	90	96	93	90	92	91	93	85	87	22
25	60	75	63	59	61	60	70	59	53	11
26	73	71	63	76	77	77	94	76	71	11
27	90	96	90	90	93	92	95	90	87	16
28	47	60	59	39	40	39	58	35	34	4
29	53	71	57	51	50	51	70	50	46	7
30	94	98	97	87	92	89	97	92	79	3
31	62	85	83	60	62	61	78	67	51	4
32	97	99	99	96	96	96	95	97	94	4
33	64	80	82	56	58	57	88	52	47	3
34	82	90	89	73	88	79	87	77	69	7
35	68	77	64	65	57	63	74	49	59	4
36	28	32	38	26	34	29	52	37	20	1
37	42	37	21	52	46	49	51	61	44	12

1) Zie voor omschrijving SBI tabel 5. Overzicht van SBI-hoofdstukken 15 t/m 37 behorende tot de sector industrie.

¹ De auteur is werkzaam bij de divisie Bedrijfseconomische Statistieken.